

شورای عالی حوزه علمیه قم

مرکز مدیریت حوزه های علمیه خاوران

مقاله

عنوان:

شناسایی فرصت های فضای مجازی

پژوهشگر:

زهرا نوروزی

زمستان ۹۷

چکیده:

تحولات سریع در فنآوری، به خصوص پس از جنگ جهانی دوم و گشایشهایی که در گوناگونی های تولید و فرهنگ مصرف حاصل شد، به تدریج تنوع در تولید و خدمات و تخصصی شدن حوزههای مختلف خدماتی و تولیدی را باعث شد. در سه دهه اخیر در پاسخ به تخصصی شدن امور خدماتی و تولیدی در حوزه های مختلف، متولد شدند.

فضای مجازی همان دنیای ارتباط به دور از دنیای فیزیکی است که فرددبا مصادیقی مانند تلویزیون، رادیو، ماهواره، مجلات، موبایل و.. سروکار دارد و این فضا دارای تیغی دولبه برای فرصت استفاده و تهدید و آسیب هایی است که در این مقاله به روش کتابخانه ای به دو بخش می پردازیم. در بخش اول این مقاله به شناسایی دنیای الکترونیک(مجازی) و در بخش دوم به فرصت ها و راهکارهای فضای مجازی می پردازیم.

کلید واژگان: شناسایی، فرصت های، فضای مجازی.

مقدمه

معرفی رسانه‌های جدید به افزایش شدید پیچیدگی اجتماعی، هم در فضا و هم در زمان انجامیده است. وسعت و توانایی دسترسی ارتباطی گسترش پیدا کرده است. زمانی که یک رویداد یا موضوع در جایی اتفاق می‌افتد، مردم به سرعت در نقاط دیگر جهان بدان دسترسی پیدا می‌کنند. در واقع، سرعت ارتباطات بیشتر شده است. آنچه سبب این دگرگونی‌های گسترده شده، رشد فن‌آوری‌های ارتباطی و اطلاعاتی و رسانه‌های نوین است که موجب پیچیدگی درک فضای اجتماعی، سیاسی، فرهنگی و حتی اقتصادی در جهان شده است. برای شناخت و درک چنین فضای نوینی در شرایط جهانی، ناگزیر به رویکردهای نظری جدید نیازمندیم که قدرت تفسیر و تبیین بیشتری در مقایسه با رویکردهای دیگر داشته باشند. از دید نظری، سخن گفتن از رسانه‌های نوین، مشکل و بحث‌انگیز است: آیا تلویزیون یک رسانه جدید است؟ این پرسش را درباره رادیو و سینما هم می‌توان مطرح کرد. برخی محققان معتقدند نو بودن رسانه‌های جدید تا حدی واقعی است؛ بدین معنا که این رسانه‌ها پیش‌تر نبوده‌اند، ولی در نظر گرفتن این دگرگونی‌ها، به معنای از میان رفتن همه تاریخ رسانه‌ها امروزه تلویزیون با کمک فن‌آوری ماهواره با گذشتن از مرزهای ملی یک کشور، قادر به پخش و انتشار ارزش‌ها و عناصر فرهنگی یک جامعه در میان جوامع دیگر است. خاصیت فراملی تلویزیون‌های ماهواره‌ای سبب گشته تغییرات و تحولات ارزشی در بیشتر کشورهای جهان با شتاب فراوانی همراه شود. برای مثال، نتایج تحقیق اینگلهارت (۲۰۰۰) با عنوان «مطالعات ارزش‌های جهانی» که به بررسی ارزش‌ها و باورهای مردم تمام قاره‌های جهان پرداخته است (شصت کشور دربرگیرنده ۷۵ درصد جمعیت جهان) حاکی از دگرگونی‌های بزرگ در ارزش‌ها و سبک زندگی مردم جهان است که این دگرگونی‌ها از نقش فن‌آوری‌های نوین ارتباطات و اطلاعات و رسانه‌های فراملی سرچشمه می‌گیرد. اگرچه بیشتر دیدگاه‌های صاحب‌نظران در خصوص نقش

تلویزیون درباره بازنمایی و روایت‌گری خوش‌بینانه و مثبت نگر است، اما نباید نادیده انگاشت که تلویزیون، به ویژه تلویزیون‌های ماهواره‌ای فراملی با گذشتن از مرزهای ملی می‌توانند با ایفای نقش منفی، در جهت تضعیف، استحاله و کاهش احساس تعلق به ارزش‌های ملی حرکت کنند؛ تا جایی که برخی صاحب‌نظران همچون واکر کانر، الیزابت روبینسون، رابرت پارک، هربرت بلومر و مایکل بروان، رسانه‌ها را عامل تشدید بحران‌های ملی، یکسان‌سازی و همگون‌سازی فرهنگی، تحمیل و سلطه روابط نابرابر فرهنگی، تقویت واگرایی ملی و ایجادکننده شکاف‌ها و فاصله‌های نسلی و ملی می‌دانند. امروزه تلویزیون‌های ماهواره‌ای از فراگیرترین رسانه‌ها در گستره بین‌المللی به شمار می‌آیند که محتوای گوناگونی برای مخاطبان ناهمگون در سراسر کره زمین پخش می‌کنند. شرکت‌ها و سازمان‌های تلویزیونی ملی و بین‌المللی با بهره‌گیری از امکانات و ظرفیت‌های ارتباطات ماهواره‌ای، به پیشبرد اهداف خبری، سرگرمی، تجاری، سیاسی و فرهنگی در دنیا مشغول هستند. در واقع، تحت تأثیر تغییرات و رشد سریع ارتباطات و اطلاعات، به ویژه ظهور تلویزیون‌های ماهواره‌ای و اینترنت، امروزه مبادله صوت و تصویر و متون، ابعادی جهانی و فراملی یافته است و حتی بسیاری از برنامه‌های تلویزیونی افزون بر دریافت‌کننده‌های خانگی (دیش، آنتن و تلویزیون) از طریق تلفن همراه دریافت می‌شوند. به طور مشخص درخصوص شبکه‌های تلویزیونی ماهواره‌ای که ذیل صنعت تلویزیون باید به آنها توجه داشت، گفتنی است که این صنعت از اواسط دهه ۱۹۸۰، تحولات شگرفی را تجربه کرده که بر رشد و توسعه شبکه‌های تلویزیونی، به ویژه شبکه‌های خبری بین‌المللی اثرگذار بوده است. «از طرف دیگر، پیشرفت‌ها در عرصه فن‌آوری اطلاعات نیز باعث بروز پدیده‌ها و تحولات جدیدی در فضای رسانه و ارتباطات رسانه‌ای شد. در پایان دهه ۱۹۹۰ میلادی دیدن برنامه‌های تلویزیون از طریق اینترنت امکان پذیر شد. شبکه‌های ماهواره‌ای نیز پخش جهانی را سرعت بخشیدند و کمبود کیفیت پخش اینترنتی را جبران کردند».

بخش اول: شناسایی دنیای الکترونیک (مجازی)

در حقیقت، برخی زمینه‌ها موجب تحول در صنعت تلویزیون و جهانی شدن آن شد و در نتیجه، به تدریج توسعه این گونه تلویزیون‌ها را فراهم کرد:

- سقوط بلوک شرق و سوسیالیسم؛
- تحول همیشگی اقتصاد جهانی شده؛
- تحولات فن آوران.

محتوای اصلی شبکه‌های بین‌المللی را برنامه‌های سیاسی همچون خبر و تفسیر خبر تشکیل می‌دهد، ولی در عین حال بسط دیدگاه‌های طرفدار گسترش نرم‌خبر و به‌طور کلی، برنامه‌های ملایمی که مباحث زمخت سیاسی در لایه‌های زیرین آن قرار می‌گیرند، موجب شد به تدریج این دسته از برنامه‌ها، بخش مهمی از جدول پخش شبکه‌های تلویزیونی متمرکز بر خبر و برنامه‌های سیاسی را تشکیل دهند. تلویزیون‌هایی مانند سی‌ان‌ان، بی‌بی‌سی و بسیاری شبکه‌های خبری دیگر، در زمره تلویزیون‌های بین‌المللی خبری به‌شمار می‌روند. بیشتر این تلویزیون‌ها که بر مخاطب بیرون از مرزهای کشور متبوع خود متمرکز هستند، کوشیده‌اند با تأسیس شبکه‌های گوناگونی به زبان‌های مهم بین‌المللی، مانند انگلیسی و عربی یا به زبان مخاطبانی که در سیاست خارجی کشورشان از جایگاه مهمی برخوردارند (برای مثال، مخاطبان فارسی‌زبان برای انگلستان، یا مخاطبان ترک‌زبان برای آمریکا) به نحو اثربخشی با این مخاطبان ارتباط برقرار کنند و در جایگاه بازوانی برای نظام دیپلماسی کشور تأسیس‌کننده یا حامیان مالی این شبکه‌ها عمل نمایند. همان‌گونه که کارین ویلکینز اشاره کرده است «گذشته از رابطه غیرمستقیم میان تصاویر رسانه‌ای و سیاست خارجی که در افکار عمومی مطرح می‌شود، حلقه‌های ارتباط مستقیم بین تولید فرهنگ عامه‌پسند و سیاست خارجی به روشنی قابل مشاهده است. تویی میلر (۲۰۰۷) و دیگران، به روابط کاری تاریخی میان سیاستمداران واشنگتن و تولیدکنندگان هالیوود به‌عنوان «واشوود» اشاره می‌کند. برای مثال، کارکنان کاخ سفید، با کارگردانان، بازیگران

بخش دوم: فرصت های فضای مجازی

درمورد فرصت های فضای مجازی می توان به مواردی مانند:

۱- بی نامی (یعنی بدون تعصب و جانب دارانه دیگران افکار شما را ارزیابی کنند و در اثبات مورد نظر شما کمکتان کنند)

۲- جهانی شدن (هر فرد در هر نقطه ای از جهان به راحتی می تواند با همه در ارتباط باشد و تازه ترین اطلاعات را دریافت کند)

۳- آزادی اطلاعات و ارتباطات (شما هر نوع اطلاعاتی که بخواهید اعم از فرهنگی-اقتصادی بدون محدودیت بردیگر رسانه هادرفضای سایبرقابل دسترسی است)

۴- کاهش هزینه های اقتصادی واجتمایی (فضای مجازی فواصل مکانی و تا حد بسیاری فواصل زمانی رادرنوردیده و در بسیاری موارد نیازی به مراجعه حضوری برای خرید کالا نیست)

۵- گسترش عدالت رسانه ای (با وجود فضای سایبر خصوصا اینترنت دسترسی بسیاری از افراد به امکانات یکسان فراهم می شود)

۶- گسترش تعاملات و تبادل نظرهاباسرعت بسیاربالا (یک موردعینی وتامبرای این مورد شبکه های اجتماعی است که امکان تبادل ارا را برای تمام افراد در کوتاه ترین زمان فراهم می کند)^۲

مهم ترین دلایل کاربرد گسترده رسانه های مجازی و فضای مجازی در جنبش های جدید

۱. بدون مرز بودن فضای مجازی: ماهیت فرامرزی فضای مجازی، آن هم به گونه ای که هیچ یک از موانع و مرزهای موجود در دنیای فیزیکی در آن ملاحظه نشود، یک ویژگی اساسی به شمار می آید و مزایای بی شماری از آن سرچشمه می گیرد.

---

^۲ فرصت ها و چالش های فضای مجازی در عرصه تعلیم و تربیت، کبری احمدوند، زهرا تقی زاده قوام، سهیلا غلامی هره دشتی، ارشد، سیستان و بلوچستان، ۱۳۹۷، ص ۶.

۲. کاهش هزینه فعالیت ها: فضای مجازی، هزینه اقدامات را به طور قابل ملاحظه ای کاهش داده است. از این رو، ماهیت فرامرزی فضای مجازی، فرصت بسیار خوبی برای جنبش های جدید است که در آن، با وجود دست یابی به اهداف پیش بینی شده، امکان به دام افتادن افراد و کنترل جنبش ها به حداقل ممکن می رسد. جنبش ها به راحتی می توانند از هر گوشه جهان اهداف خود را در فضای مجازی پی گیرند، بی آنکه شناسایی شوند و حتی در صورت شناسایی نیز، مشکلات اجرایی بسیاری برای دستگیری و مجازات آنها وجود دارد.

۳. تأمین راحت امکانات و عوامل مورد نیاز برای فعالیت: فضای مجازی و رسانه های نوین، تمام ابزارهای مورد نیاز را برای انواع فعالیت های جنبش ها در فضای مجازی به صورت روز آمد در اختیار همگان قرار داده است. البته شیوه به کارگیری آنها تا حدی ساده شده و با کمترین مهارت و تجربه می توان از آنها استفاده کرد.

۴. بازتاب جهانی فعالیت های جنبش ها: شاید فن آوری اطلاعات و ارتباطات الکترونیکی، تنها ابزاری باشد که جهانیان همگی به صورت مشترک از آن استفاده می کنند. از این رو، هرگونه اختلا

پل در آن به روشنی بازتاب جهانی دارد و به راحتی اعتبار یک کشور یا مجموعه خاصی در فضای سایبر لکه دار می شود. به همین دلیل، از آنجا که جنبش ها به دنبال بازتاب جهانی اقدامات شان هستند، این فضا می تواند بهترین گزینه باشد.

۵. امکان هماهنگی لحظه ای با ضریب اطمینان بالا: یکی از ابزارهای مورد نیاز و حیاتی جنبش ها، وسایل ارتباطی پیشرفته است تا بتوانند در کمترین زمان و با کمترین مشکل از وضع یکدیگر آگاه شوند. رسانه های مجازی این امکان را برای آنها فراهم آورده است و ایشان می توانند با بهره گیری از انواع ابزارهای ارتباطات الکترونیکی، مانند پست الکترونیکی، محیط های گپ (اتاق های چت) و... به شکل مکتوب، صوتی، ویدیویی و به صورت زنده با یکدیگر ارتباط برقرار کنند.^۴

---

^۴ حاجی محمدی، علی، رسانه های نوین و تحولات بین المللی، مرکز پژوهش های اسلامی صدا و سیما. قم: صداوسیما جمهوری اسلامی ایران، مرکز پژوهش های اسلامی، ۱۳۹۳. ص ۱۹۹ تا ۲۰۰

این پروژه که با شبکه سازی گسترده در فضای مجازی و سایبر آغاز شد، اهدافی چون گردآوری اطلاعات، جریان سازی و جنگ روانی بر ضد نظام جمهوری اسلامی، تأسیس سایت های مبتذل، حمایت خبری و رسانه ای از گروهک های تروریستی، و تهییج و تشویق به تجمعات غیرقانونی و اغتشاش را در برنامه خود قرار داد. در چند سال گذشته، گوشی هایی به نام آیفون و اندروید از امریکا در اختیار کاربران ایرانی قرار گرفته که به راحتی به شبکه های اینترنت وصل می شود. در ژانویه ۲۰۱۰ این گوشی ها با پخش صدای امریکا آغاز به کار کرد. در زمینه شبکه های تلویزیونی، ۹۷ شبکه ماهواره ای از پانزده کشور جهان شغول بودند که روی برخی از این ماهواره ها، تا دویست شبکه تلویزیونی در سال ۱۳۸۸ برنامه پخش می کرد. ۱۱۰ شبکه رادیو _ تلویزیونی امریکا بر ضد ایران برنامه پخش می کنند. سایت هایی نظیر تویتو و فیس بوک به طور حفاظت شده و منحصر به فرد با تصاویر ویدئویی از امریکا به ایران خدمات میدهند.^۵

---

^۵ حسینی، سیده صدیقه، ۱۳۶۱. صدا و سیما جمهوری اسلامی ایران، مرکز پژوهشهای اسلامی، ۱۳۹۲..

نتیجه گیری:

در نتیجه امروزه تلویزیون های ماهواره ای از فراگیرترین رسانه ها در گستره بین المللی به شمار می آیند که محتوای گوناگونی برای مخاطبان ناهمگون در سراسر کره زمین پخش می کنند. شرکت ها و سازمان های تلویزیونی ملی و بین المللی با بهره گیری از امکانات و ظرفیت های ارتباطات ماهواره ای، به پیشبرد اهداف خبری، سرگرمی، تجاری، سیاسی و فرهنگی در دنیا مشغول هستند.

در مورد مهم ترین فرصت های فضای مجازی می توان به مواردی مانند:

- ۱- بی نامی
  - ۲- جهانی شدن
  - ۳- آزادی اطلاعات و ارتباطات
  - ۴- کاهش هزینه های اقتصادی واجتمای
  - ۵- گسترش عدالت رسانه ای
  - ۶- گسترش تعاملات وتبادل نظرها با سرعت بسیار بالا
- پس با ایجاد آگاهی ویافتن فرصت ها می توان این مسئله را برای ترقی خود وجامعه بکارگیریم.

فهرست منابع:

- رسانه های نوین و تحولات بین المللی/،علی حاجی محمدی، عبدالله بیچرانلو؛ ویراستار محمود سوری؛ مرکز پژوهش های اسلامی صدا و سیما.مشخصات نشر: قم: صداوسیما جمهوری اسلامی ایران، مرکز پژوهش های اسلامی، ۱۳۹۳.ص ۲۴
- واحد تحقیقات مرکز تحقیقات رایانه ای قائمیه اصفهان، شهروند الکترونیک، مرکز تحقیقات رایانه ای قائمیه اصفهان، ۱۳۹۰، ص ۲۰۹ تا ۲۱۱
- فرصت ها و چالش های فضای مجازی در عرصه تعلیم و تربیت، کبری احمدوند، زهرا تقی زاده قوام، سهیلاغلامی هره دشتی، ارشد، سیستان و بلوچستان، ۱۳۹۷.ص ۶.
- حاجی محمدی، علی، رسانه های نوین و تحولات بین المللی، مرکز پژوهش های اسلامی صدا و سیما. قم: صداوسیما جمهوری اسلامی ایران، مرکز پژوهش های اسلامی، ۱۳۹۳.ص ۱۹۹ تا ۲۰۰
- حسینی، سیده صدیقه، ۱۳۶۱. صدا و سیما جمهوری اسلامی ایران، مرکز پژوهشهای اسلامی، ۱۳۹۲.